

موانع توسعه‌ی کار آفرینی دانشگاهی (بخش کشاورزی)

لطف اله ابن علی: مدیر ترویج و نظام بهره برداری سازمان جهاد کشاورزی استان سمنان
علی اکبر رجبی نسب: رئیس اداره آموزش و ترویج سازمان جهاد کشاورزی استان سمنان

۱- چکیده

ترکیب جمعیتی جوان کشور، ضرورت ایجاد فرصتهای شغلی و نیز نوسانات بهای نفت سه عامل عمده و تعیین کننده هستند که موجب گردیده سیاستگذاران و تصمیم سازان کشور به منابع درآمد سهل الوصول دیگری به جز نفت بیندیشند بی شک ابتکار، خلاقیت و نوآوری نیروی انسانی توسعه یافته خصوصاً در بخش کشاورزی بعد از نفت از جمله آن منابع می باشد.

بررسی های بعمل آمده موید این مطلب است که بین رشد اقتصادی و کار آفرینی در یک کشور همبستگی مثبتی وجود دارد زیرا کشوری که کار آفرینان بیشتری دارد از محرک های اقتصادی و تجاری قویتری برخوردار است. کار آفرینان دانش آموخته در بخش کشاورزی با مهارتی که در تشخیص فرصت ها و موقعیت ها و ایجاد حرکت در جهت توسعه‌ی کشاورزی دارند پیشگامان حقیقی در اقتصاد، تولید و تحولات اجتماعی بخش کشاورزی محسوب می شوند. که می توانند تاثیر گذار در اقتصاد ملی، خصوصاً افزایش ضریب خود کفائی محصولات استراتژیک و اشتغال پایدار را بهبود بخشند.

آمار و اطلاعات نشان می دهد که نرخ بیکاری دانش آموختگان بخش کشاورزی در کشور حدود ۲۵ درصد است که حدود ۴۶ هزار نفر کارشناس کشاورزی جویای کار در کشور و هم چنین ۶۴۷ نفر کارشناس کشاورزی جویای کار در استان وجود داشته که از این تعداد دانش آموخته تنها ۱ درصد آنان به عنوان کار آفرینان در خدمت بخش بعنوان تولید کننده فعال هستند.

در این گردآوری اطلاعات و تهیه مقاله سعی گردیده است در خصوص موانع کار آفرینی دانش آموختگان بخش کشاورزی در استان از طریق انجام مطالعه بصورت کتابخانه ای و میدانی با طرح سوالات کلیدی مشروحه زیر پرداخته شود:

- ۱- آیا توان علمی دانش آموختگان بخش کشاورزی قادر به کار آفرینی می باشند؟
 - ۲- توانائی و مهارت کار آفرینان دانش آموخته در بخش با چه مکانیسم و الگوی پایداری، قابل عملیاتی شدن در سطح مزرعه، روستا و کانون های تولید می باشند؟
 - ۳- دانش آموختگان کشاورزی چگونه می توانند جهت کار آفرینی در عرصه تولید توانمند شوند؟
- پاسخ به این سوالات از طریق پایش فعالیتهای انجام شده در خصوص موانع کار آفرینی دانش آموختگان این بخش عبارتند از:

- ۱- عدم کارآرائی لازم نظام آموزشی عالی در بخش کشاورزی
 - ۲- عدم هماهنگی مورد نیاز با ساز و کار مناسب بین دستگاههای اجرائی و متولی امر کار آفرینی
 - ۳- دیر بازده بودن سرمایه گذاری در بخش کشاورزی
 - ۴- نبود یک الگوی مشخص جهت کار آفرینی نیرو های دانش آموخته توأم با نبود آشنائی کار آفرینان بخش در شرایط فرهنگی و اجتماعی و اقتصاد روستا و کانونهای تولید از مهمترین چالش های این بخش ذکر گردیده است.
- پیشنهاداتی بشرح ذیل مورد توجه می باشند که عبارتست از:

- ۱-تجمیع وظایف و اختیارات دستگاههای اجرائی و متولی کار آفرین در یک مرکز توسعه‌ی کار آفرین
- ۲-اختصاص تسهیلات بلند مدت کم بهره جهت فعالیت های تولیدی و تامین ابزار های اصلی تولید در بخش کشاورزی
- ۳-ایجاد مجتمع های تولیدی در بخش شامل مجتمع های شیلاتی (پرورش آبزیان) دامپروری، گلخانه ای و گیاهان داروئی جهت کار آفرینان در توانمند نمودن دانش آموختگان بخش
- ۴-اصلاح سر فصل های آموزشی با نگرش عملیات مزرعه ای (کارورزی)

امید است با بهره گیری مناسب از دیدگاهها و تجربیات موجود بتوانیم به موانع و مشکلات کار آفرینی دانش آموختگان بخش کشاورزی و فرصتهای فرا رو و مشاهده گرانه پرداخته تا چالشهای موجود را با ارائه راهکارهای ممکن در اختیار برنامه ریزان، تصمیم سازان و مسئولین استانی و کشوری قرار دهیم.

کلمات کلیدی: کار آفرینی، دانش آموخته، چالش، توسعه‌ی بخش کشاورزی

۲- مقدمه

شرایط اقتصادی، صنعتی، اجتماعی و فرهنگی امروز کشور به گونه ای است که حل مشکلات و تنگناها به الگوها و راه حل های جدید و متفاوتی نیازمند است ترکیب جمعیتی جوان کشور، ضرورت ایجاد فرصت‌های شغلی و نیز نوسان بهای قیمت نفت سه عامل عمده ای هستند که موجب می شوند سیاست گذاران و تصمیم سازان کلان کشور به منبع درآمد سهل الوصول دیگری به جز نفت بیندیشند و بی شک آن منبع ابتکار، خلاقیت و نو آوری در بخش ها، خصوصا در بخش کشاورزی می باشد. (۶)

اکنون در عرصه جهانی افراد خلاق نو آور و مبتکر به عنوان کار آفرینان منشا تحولات بزرگی در زمینه های تولیدی و صنعتی و خدماتی شده اند چرخهای توسعه‌ی اقتصادی همواره با توسعه‌ی کار آفرینی به حرکت در می آید. (۱)

در شرایط سخت کنونی پرداختن به مسئله کار آفرینی در جامعه بیش از پیش احساس می شود امروزه نیروی انسانی بعنوان یک منبع نامحدود و محور هر نوع توسعه‌ی مطرح است در این بین کار آفرینان بطور خاص دارای نقش موثر تری در فرآیند توسعه‌ی اقتصادی کشور هستند.

تحقیقات نشان داده که بین رشد اقتصادی و تعداد کار آفرینان در یک کشور همبستگی مثبتی وجود دارد زیرا کشوری که دارای تعداد زیادی کار آفرین باشد از محرک های اقتصادی و تجاری قویتری برخوردار است، اشتغال در بخش کشاورزی سرمایه گذاری کمتری را نیاز دارد لذا کار آفرینان در این بخش براحتی و یا سرمایه کمتر ایجاد اشتغال می نمایند.

۳- سیاست های راهبردی در برنامه های توسعه‌ی کشور :

امروزه که کار و فعالیت با ارائه سیاست های راهبردی در کشور شکل تازه ای به خود گرفته است و به سوی خود اشتغالی در حرکت است کار آفرینی نقش کلیدی در روند توسعه‌ی کشاورزی و پیشرفت اقتصادی ایفا می کند. (۱۸)

با توجه به سابقه درخشان کار آفرینان در توسعه نیاز است ترویج و اشاعه مفهوم کار آفرینی، بستر سازی برای ایجاد فرهنگ حامی کار آفرین و مهم تر از همه تربیت افراد تحصیلکرده برای تمامی جوامع بخصوص برای جوامع در حال توسعه مانند ایران از اهمیت و ضرورت حیاتی برخوردار است.

۴- تعریف کار آفرینی :

واژه‌ی کار آفرینی از کلمه فرانسوی *Entreprenure* به معنای متعهد شدن نشأت گرفته است کار آفرین کسی است که متعهد می شود فرآیند یک فعالیت اقتصادی را سازماندهی و اداره کند. (۵)

بعضی از دانشمندان نظیر شو میپتر کار آفرین را مهمترین عامل توسعه‌ی اقتصادی دانسته وی معتقد است کار آفرین یک مدیر صاحب فکر و مبتکر است که همراه با خلاقیت، ریسک پذیری، هوش، اندیشه و وسعت دید، فرصت های طلایی می آفریند. (۱)

۵- سابقه کار آفرینی در ایران :

در کشور های پیشرفته دنیا از اواخر دهه ۱۹۷۰ به بعد به موضوع کار آفرینی توجه جدی شده و حتی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه هم از اواخر دهه ۱۹۸۰ این موضوع را مورد توجه قرار داده اند.

در کشور ما تا شروع اجرای برنامه‌ی سوم توسعه، توجه چندانی به کار آفرینی نشده بود حتی در محافل علمی و دانشگاهی نیز به جز موارد بسیار نادر، فعالیتی در این زمینه صورت نگرفته بود

مشکل بیکاری در کشور و حاد تر شدن این مشکل در دهه ۱۳۸۰ موجب شد که در زمان تدوین برنامه‌ی سوم توسعه موضوع توسعه‌ی کار آفرینی مورد توجه قرار گیرد در برنامه‌ی اخیر توسعه‌ی چهارم، توسعه‌ی کار آفرینی در سطح وزارتخانه های مختلف از جمله جهاد کشاورزی مطرح شده است .

متاسفانه واژه کار آفرینی که ترجمه ای از کلمه Entrepreneurship است موجب گردیده که معنی ایجاد کار و یا اشتغال زایی از این واژه در کشور برداشت شود . در حالیکه کار آفرینی دارای مفهوم و سیع تر و گسترده تر از اشتغال زایی است این برداشت ناصحیح در کشور از مفهوم کار آفرینی و همچنین تورم نیروی انسانی دانش آموخته و بیکار در جامعه موجب شده بسیاری از سیاستهایی که برای توسعه‌ی اتخاذ شده صرفاً جنبه اشتغال زایی آن مورد نظر باشد در حالیکه کار آفرینی دارای پیامد های مثبت و مهم دیگری همانند بارور شدن خلاقیت ها، ترغیب به نو آوری و توسعه آن، افزایش اعتماد به نفس، ایجاد توسعه‌ی تکنولوژی، تولید ثروت در جامعه و افزایش رفاه عمومی است در صورتیکه فقط به جنبه اشتغال زایی آن توجه شده و سایر پیامد های آن مورد توجه و بهره برداری قرار نگرفته است . (۷.....۱۷)

۶- ضرورت و اهمیت بخش کشاورزی :

بخش کشاورزی همواره نقش موثر و تعیین کننده ای در اقتصاد ملی ایران داشته است که بعضی از ویژگیهای آن عبارتند از :

- ۱- اشتغال: ۲۲ درصد
 - ۲- تولید ناخالص داخلی: ۱۲ درصد
 - ۳- صادرات غیر نفتی: ۱۵ درصد
 - ۴- تامین مواد غذایی: ۹۰ درصد
 - ۵- متوسط رشد سالیانه بخش در برنامه‌ی چهارم: ۷ درصد
- ۶- ضریب خود کفائی در محصولات استراتژیک به شرح زیر می باشد :

- گندم ۱۰۰ درصد
- گوشت قرمز ۹۴ درصد
- گوشت سفید ۹۵ درصد
- شیر ۱۰۰ درصد
- میوه و سبزیجات ۱۰۰ درصد
- دانه های روغنی ۱۵ درصد
- سیب زمینی ۱۰۰ درصد
- قند و شکر ۶۵ درصد
- حبوبات ۱۰۰ درصد

۷- ضرورت و اهمیت بخش کشاورزی در استان :

در استان سمنان بیش از ۴۰ نوع از محصولات زراعی و باغی در سطح حدود ۲۰۰ هزار هکتار از اراضی کشاورزی تولید می شود که امکان صادرات ۲۰ نوع از محصولات فراهم است .

آمار موجود نشان می دهد که طی دو دهه گذشته میزان تولید محصولات زراعی و باغی از حدود ۲۲۰ هزار تن در سال ۱۳۶۱ به بیش از یک میلیون تن در سال ۱۳۸۴ افزایش یافته است این میزان رشد قابل توجه بیانگر توان بالقوه بخش کشاورزی استان در رشد و توسعه‌ی کشاورزی و اقتصاد استان است . (۱۸)

۸- نقش کار آفرینان در توسعه‌ی کشاورزی :

بدلیل نقش و جایگاه ویژه کار آفرینان در روند توسعه‌ی اقتصاد بخش کشاورزی، وزارت جهاد کشاورزی تلاش نموده با بهره گیری از امکانات موجود حمایت ، هدایت و سا ما ندهی فارغ التحصیلان بخش را در جهت پیشبرد اهداف و بهره برداری از توان این فارغ التحصیلان که دارای ویژگیهای کار آفرینی هستند در جهت کار آفرینی و فعالیتهای کار آفرینانه در بخش کشاورزی تشویق و هدایت نماید.(۱۸)

کار آفرینان دانش آموخته بخش کشاورزی با مهارتی که در تشخیص فرصت ها و موقعیت ها و ایجاد حرکت در جهت توسعه این موقعیت ها دارند پیشگامان حقیقی تغییر در اقتصاد تولید و تحولات اجتماعی بخش کشاورزی محسوب می شوند .

دانش آموختگان تصدیق می کنند که موفقیت و بقا در چشم انداز های برخواسته از فردا، نیاز مند توانمندی، قوه ابتکار و خلاقیت امروز است علاوه بر این کار آفرینی به قدرت ریسک پذیری، نو آوری و کنش کار آفرینانه هم نیاز دارد . دانش آموختگان موتور محرکه توسعه و رشد اقتصادی بخش کشاورزی محسوب می شوند و با لطیف اشتغالزایی یکی از دستاورد های مهم کار آفرینی است فعالیت های جدید دانش آموختگان کشاورزی نقش بسزائی در افزایش بهره وری و بهبود راندمان تولید بخش کشاورزی خواهد داشت.(۱۸)

باید تلاش نمود با بهره گیری از امکانات موجود در راستای اهداف توسعه ای کار آفرینی در قالب شکل های فنی، مهندسی و تولیدی دانش آموختگان را ساماندهی کرد .

۹- وضعیت کار آفرینی دانش آموختگان بخش کشاورزی استان :

بر اساس آمار سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی استان (سال ۸۶) تعداد ۶۴۷ نفر از اعضای سازمان مذکور در حال حاضر جویای کار در استان هستند که از این تعداد ۳۵۶ نفر مرد (۵۵ درصد) و ۲۹۱ نفر زن (۴۵ درصد) می باشند .

در سال ۸۶ دانش آموختگان بخش کشاورزی استان با تشکیل شرکتهای خدمات فنی و مهندسی به تعداد ۲۶ مورد در استان با تعداد ۲۱۳ نفر عضو با هدف توانمند سازی مولدین کشاورزی و ارائه خدمات فنی و مشاوره ای در استان سازماندهی گردیده اند

لازم به ذکر است که تنها ۱ درصد از دانش آموختگان بخش کشاورزی استان در عرصه های تولید خصوصا محصولات گلخانه ای بعنوان کار آفرین مشغول گردیده اند . (۴)

بر اساس آمار و اطلاعات نرخ بیکاری دانش آموختگان بخش کشاورزی در کشور حدود ۲۵ درصد است یعنی حدود ۴۶ هزار نفر کارشناس کشاورزی جویای کار در کشور وجود دارد (۴)

تعدادی از این فارغ التحصیلان در حال حاضر بیکار و تعدادی به فعالیتهای غیر مرتبط با بخش مشغول هستند . با تحقق واژه کار آفرینی به طور اهم این تعداد می توانند با ایجاد واحد های تولیدی در بخش و حمایت دولت سهم بسزائی در کار آفرینی و ایجاد اشتغال داشته باشند . (۴)

۱۰- طرح مسئله :

در این بررسی سعی شده است به تفصیل در خصوص موانع کار آفرینی دانش آموختگان بخش کشاورزی با طرح سوالات کلیدی مشروحه زیر پرداخته شود :

- ۱- آیا دانش آموختگان بخش کشاورزی توان علمی لازم کار آفرینی را دارا می باشند ؟
 - ۲- توانائی و مهارت کار آفرینان دانش آموخته بخش کشاورزی با چه مکانیسم و الگوی پایداری قابل عملیاتی شدن در سطح کانونهای تولید و روستا می باشد؟
 - ۳- دانش آموختگان کشاورزی چگونه می توانند جهت کار آفرینی در عرصه تولید توانمند شوند ؟
- پاسخ به این سوالات از طریق بررسی و پایش فعالیتهای انجام شده در خصوص کار آفرینی دانش آموختگان بخش کشاورزی بخصوص در جهت تولید محصولات کشاورزی در استان صورت گرفته است .

۱۱- روش انجام مطالعه :

مطالعه بصورت کتابخانه ای و میدانی از طریق برگزاری کارگاههای مشارکتی با حضور اعضای شرکت های خدمات فنی و مهندسی مشاوره ای بخش کشاورزی و مصاحبه حضوری با دانش آموختگان استان و علاقمند به کار آفرینی انجام شده است .

۱۲- نتایج مطالعه :

۱-۱۲- چالش های اختصاصی دانش آموختگان بخش کشاورزی استان :

۱- کار آمد نبودن نظام آموزشی عالی در بخش کشاورزی

عدم وجود ارتباط بین مراکز دانشگاهی و بهره برداران کشاورزی موجب شده دانش آموختگان کشاورزی بعد از فارغ التحصیل شدن از دانشگاه وقتی بعنوان کارشناس وارد مزرعه می شوند توانایی مدیریت مزرعه را نداشته و با شیوه های ارتباط با کشاورز آشنا نبوده در نتیجه مدیریت بهره برداری از واحدهای تولیدی دچار مشکل می شود، این امر از یک سوی موجب عدم اعتماد کشاورزان به این دانش آموختگان شده و از سوی دیگر موجب عدم خود باوری دانش آموختگان می گردد . متأسفانه دانش آموختگان در دوران تحصیل فاقد کارورزی مزرعه ای موثر و اثر بخش بوده اند.

۲- عدم هماهنگی و وجود یک سازمان کاری منسجم و پایدار بین دستگاههای اجرائی و متولی امر کار آفرینی دانش آموختگان بخش کشاورزی

بعنوان مثال در مرحله اول مشکل اصلی کار آفرینان دانش آموخته کشاورزی نداشتن نهاده های اصلی تولید محصولات کشاورزی مانند زمین و آب در استان بوده و برای تامین و خرید نهاده های تولید تسهیلات سهل الوصول به لحاظ قانونی از طرف بانک ها به دانش آموختگان کشاورزی پرداخت نمی شود .

۳- مفهوم کار آفرینی در کشور ما هنوز شناخته نشده است

از موانع کار آفرینی در کشور ما یکی دولتی بودن اقتصاد است . کار آفرینی در بستر بخش خصوصی می تواند رشد و نمو داشته باشد . ما این فضا را ایجاد نکرده ایم . در واقع اصلی ترین مانع کار آفرینی در کشور ما ، نگاه و نگرش دولت است . بسیاری از مسوولین کار آفرینی را مترادف با اشتغال می دانند . در صورتی که اینطور نیست . ایجاد اشتغال در واقع خروجی مجموعه کار آفرینی است . اگر نگاه سیستمی داشته باشیم ، چنانچه ورودی یک سیستم کار آفرینی باشد ، خروجی این سیستم ایجاد اشتغال است در واقع مفهوم کار آفرینی هنوز شناخته نشده و این یکی دیگر از موانع کار آفرینی در کشور ما است . در واقع باید برای مجموعه دولت و سیاستمداران نظام مفهوم کار آفرینی و اهمیت آن تشریح شود . (۱)

۴- دیر بازده بودن سرمایه گذاری در بخش کشاورزی

بعلت اینکه سرمایه گذاری در بخش کشاورزی از زمان آغاز احداث یک واحد تولیدی تا مرحله اقتصادی شدن واحد تولیدی زمان بر بوده (حداقل ۳-۵ سال) در نتیجه کار آفرینان این بخش کمتر رغبت و تمایل به ایجاد واحدهای تولیدی در بخش کشاورزی نشان نمی دهند ، از سوی دیگر میزان سود دهی تولید در بخش کشاورزی کماست و این موجب عدم تامین معیشت زندگی آنان شده است .

این مشکلات باعث می شود که تنها ۱ درصد از دانش آموختگان کشاورزی استان پس از اتمام تحصیل بعنوان کار آفرین وارد عرصه تولید شوند و بیشتر آنها تمایل دارند که بعنوان مشاور ارائه دهنده خدمات فنی و مهندسی به بهره برداران ، فعالیت نمایند .

۵- نداشتن یک الگوی مشخص در کشور جهت کار آفرینی نیرو های دانش آموخته بخش کشاورزی

در کشور هنوز مفهوم کار آفرینی شناخته نشده که باعث گردیده نتوان به الگوی مناسبی جهت کار آفرینی خصوصاً بخش کشاورزی دست یابیم .

۶- عدم آشنائی کار آفرینان دانش آموخته با شرایط فرهنگی ، اجتماعی و اقتصادی روستا و تولیدات اقتصادی

۱- اختصاص یک ترم تحصیلی در نظام آموزش عالی بخش کشاورزی کشور بعنوان کارورزی مزرعه ای در عرصه های تولید.

یعنی دانش آموخته کشاورزی به منظور آشنائی با فرهنگ روستا و تولید نیاز است در دوران تحصیل خود یک ترم تحصیلی را در یک واحد تولیدی در روستا شخصا مدیریت نماید این امر موجب می شود، با فرهنگ و مسائل اجتماعی و اقتصادی در واحد تولیدی آشنا شده و همچنین در طی یک دوره تولید با مسائل و مشکلات عملا آشنا گردیده توانائی و دانش خود را به روز نموده و در نهایت موجب توانمندی دانش آموخته در پایان این دوره کارورزی خواهد شد با این تجربه پس از اتمام تحصیل یک ارتباط دو سویه بین کار آفرینان دانش آموخته و بهره برداران ایجاد خواهد شد.

۲- **تجمیع وظایف و اختیارات دستگاههای اجرایی و متولی کار آفرینی استان در یک مرکز توسعه کار آفرینی :**

با توجه به اینکه ابزار تولید در کشاورزی متاثر از مدیریت های متفاوتی می باشد که یک هماهنگی و ساز و کار لازم بین آنان وجود ندارد در صورت تجمیع وظایف و اختیارات این دستگاهها در یک مرکز موجب تسهیل و روان سازی کار آفرینی دانش آموختگان بخش کشاورزی شده و در نهایت افزایش بهره وری تولید در بخش کشاورزی بدنبال خواهد داشت .

۳- **اختصاص تسهیلات بلند مدت و کم بهره جهت فعالیت های تولیدی کار آفرینان دانش آموخته بخش کشاورزی**

سرمایه گذاری در بخش کشاورزی نسبت به سایر بخش ها دارای ریسک پذیری بیشتر بوده و همچنین حوادث غیر مترقبه در بخش کشاورزی از قبیل سیل تگرگ و خشکسالی و ... موجب شده که امنیت سرمایه گذاری در این بخش کمتر باشد جهت رفع این چالش باید نرخ سود تسهیلات سرمایه گذاری کمتری با مدت باز پرداخت بیشتری باشد تا کار آفرین بتواند پس از وارد شدن به عرصه تولید با امنیت اقتصادی و اجتماعی بیشتر فعالیت خود را توسعه دهد .

۴- **ایجاد مجتمع های تولیدی جهت کار آفرینان دانش آموخته بخش کشاورزی**

۵- **تهیه و تدوین تفاهم نامه بین کار آفرینان دانش آموخته بخش کشاورزی با صاحبان واحدهای تولیدی بزرگ و تعاونی های بخش کشاورزی استان با هدف توانمندسازی دانش آموختگان کار آفرین**

به منظور بهره گیری بیشتر و بهتر از مجموعه توانایی های پژوهشی و دانشی دانش آموختگان کشاورزی و انتقال تجربیات بهره برداران به دانش آموختگان با هدف توانمند نمودن آنان می توان تفاهم نامه همکاری بین این دو یعنی دانش آموختگان و بهره بردار ایجاد نمود .

این توانمندی دانش آموختگان موجب ساماندهی کار آفرینان در بخش کشاورزی شده که نتیجه آن از یک سو اشتغال مهندسی در واحد های تولیدی بزرگ و تعاونی شده و از سوی دیگر اشتغال این دانش آموخته گان در واحدهای کشاورزی موجب افزایش بهره وری در استفاده نهاده های تولید و در نهایت سبب رشد و توسعه خواهد شد .

در پایان امید است با بهره گیری مناسب از دستگاهها و تجربیات موجود بتوانیم به موانع و فرصت های فرارو قدری عالمانه و مشاهده گرانه پرداخت و چالش های موجود را با راهکارهای ممکن در اختیار برنامه ریزان و تصمیم سازان و مسئولین استانی و کشور قرار دهیم .

۱۳- منابع و ماخذ :

۱- منبع : مقاله " موانع کار آفرینی " - گفتگو با دکتر احمد پوردریانی - روزنامه همشهری - ۲۸ مهر ۱۳۸۲

۲- ماهنامه سر زمین سبز

۳- پایگاه اطلاع رسانی اصل ۴۴ قانون اساسی. <http://www.asl.ir>

۴- سایت بازار کار . <http://www.bazarekar.ir> - Bazare Kar Portal Site.

۵- سایت تدبیر <http://www.imi.ir/tadbir/tadbir-102/article-102/4.asp> :

، خبرگزاری جمهوری اسلامی ۰۶/۱۰/۸۶؛ `javascript:history.back()` -۶

۷- احمد پور، محمود - (کار آفرینی، استراتژی مناسب برای افزایش بهره وری) - ماهنامه علمی، پژوهشی تدبیر - شماره ۷۷- آبان ماه ۱۳۷۶.

۸- آذر هوش، فریدون - (توسعه‌ی کار آفرینی، تنگناها و راهکارها) - ماهنامه تدبیر - شماره ۹۰ بهمن ماه ۱۳۷۷.

۹- احمدپور، محمود - (کار آفرین ضرورت توسعه) - ماهنامه تدبیر شماره ۹۵ - شهریور ماه ۱۳۷۸.

۱۰- احمد پور داریانی، محمود - کارآفرینی (تعاریف، نظریات، الگوها) - ناشر : مولف با همکاری پردیس ۵۷- چاپ اول - بهار ۱۳۷۹.

۱۱- جدی، سوسن - (کارآفرین و ایجاد اشتغال) - ماهنامه تدبیر شماره ۱۱۸- آذر ماه ۱۳۸۰.

۱۲- سلیمی، نعمت الله - (راهکارهای کوتاه مدت و نقش کارآفرینان در ایجاد اشتغال) - ماهنامه تدبیر شماره ۹۶- مهر ماه ۱۳۷۸.

۱۳- صمد آقایی، جلیل - (کار آفرینی ضد اشتغال ! موتور توسعه‌ی اقتصادی) - ماهنامه تدبیر - شماره ۱۱۴- مرداد ماه ۱۳۸۰.

۱۴- عجایی، سید حبیب - (فرصتهای نهفته اشتغال کار آفرینی و جوانان) - ماهنامه تدبیر - شماره ۹۶ مهرماه ۱۳۷۸.

۱۵- فرقانی، محمد مهدی - (کارآفرینی - سرمقاله) - ماهنامه تدبیر - شماره ۸۷- آبان ماه ۱۳۷۷.

۱۶- فتحی، سعید - (تحول فرهنگی گامی به سوی کار آفرینی) - ماهنامه تدبیر شماره ۱۰۲- خرداد ماه ۱۳۷۹.

۱۷- مقیمی، سید محمد - (نقش آموزش کارآفرینی در بهبود دانش صاحبان کسب و کار کوچک) - ماهنامه تدبیر - شماره ۱۱۳- تیر ماه ۱۳۸۰.

۱۸- گزارشات موجود در مدیریت ترویج و نظام بهره بر داری استان سمنان